

Adventieven en vogelzaad

M. DE RIDDER

V. Van Malderlaan 37/3, B-1710 Dilbeek

Résumé. — Adventices et graines pour oiseaux.

Toute une série d'espèces adventices sont introduites dans nos milieux urbains avec des mélanges de graines utilisés pour l'alimentation des oiseaux. Dans la plupart des cas, il s'agit d'apparitions fugaces, ne tenant le coup qu'un seul été. Seul, *Sorghum halepense*, espèce vivace, a conquis une place permanente dans nos paysages et se répand encore.

Inleiding

Bij onze studie over de muurflora in het Vlaamse land (DE RIDDER, 1971) heeft het ons getroffen, hoe vaak raapzaad (*Brassica rapa*) (') en koolsoorten (*Brassica oleracea*) kiemen en tot bloei komen in voile stad, op plaatsen waar duiven worden gevoederd. Ook andere cultuurgewassen krijgen daar een groeikans; wij konden o.m. determineren mergkool (*Brassica oleracea* cv. *Medullosa*), radijs (*Raphanus satinis*), boekweit (*Fagopyrum esculentum*), maïs (*Zea mays*), rode klaver (*Trifolium pratense*), bonte wikke (*Vicia villosa* subsp. *varia*), luzerne (*Medicago sativa*) en jakobs ladder (*Polemonium caeruleum*).

De waarnemingen voor deze studie gebeurden over het gehele Vlaamse land, maar in hoofdzaak in Antwerpen, Brugge, Brussel en Gent.

Recente bevindingen

De rol van vogelzaad bij het koloniseren van nieuwe milieu's werd ons nog duidelijker bij de studie van de begroeiing van een braakliggend terrein in het oude Noorderkwartier te Brussel (DE RIDDER, 1975). Daar werden, tussen veel andere soorten (67) in 1974 op een beperkte plaats samen aangetroffen: zonnebloem (*Helianthus annuus* var. *macrocarpus*), vlas (*Linum usitatissimum*), kanariezaad (*Phalaris canariensis*), tarwe (*Triticum sativum*), rijst (*Oryza sativa*), haver (*Avena sativa*), zwarte mosterd (*Brassica nigra*), hanepoot (*Echinochloa crus-galli*) en Oosterse raket (*Sisymbrium orientale*).

Het was vooral de rol van de neofiet *Sisymbrium orientale* die ons intrigeerde: bij DE LANGHE & al (1983) staat hij genoteerd als een zeldzaam adventief of als een ingeburgerde soort. De aanwezigheid van kanariezaad in dit geheel wees in de richting van vogelzaadmengsels. Wij namen dan ook contact op met de firma Vitobel te Brussel. Haar technische dienst berichtte ons, dat *Sisymbrium orientale* voorkomt in het z.g. „gezondheidszaad" voor kooivogels, door deze firma op de markt gebracht. Het bevat ± 40 soorten zaad, waaronder dit van de Oosterse raket. Deze laatste soort wordt ingevoerd uit Italië.

Het is inmiddels gebleken, dat *Phalaris canariensis* meestal optreedt op plaatsen, waar vogelvoeder wordt uitgestrooid, en bijgevolg een goede „indicator" is voor plantengezelschappen, die uit vogelvoerders afkomstig zijn. Meestal gaat het om vluchtige verschijningen, die voorkomen in warme zomers en slechts één seizoen

---

(') Nomenklatuur volgens DE LANGHE & al. (1983).

standhouden. Blijkbaar hebben de zaden van deze soorten een lange periode met hoge temperatuur nodig om te kunnen kiemen. Of zij rijpe zaden (kunnen) vormen, is in veel gevallen niet uitgemaakt, daar zij als „onkruid" worden weggewied, vooraleer hun levenscyclus voltrokken is. Zij verdienen dan ook eerder de naam van „adventief" dan van „neofiet" (SYKORA, 1984 ; SYKORA & LEOPOLD, 1984).

Wij vonden in gezelschap van kanariezaad een hele reeks adventieven. De waarnemingen gebeurden te Dilbeek, tenzij anders aangegeven.

Gele wikke (*Vicia luted*) -, zomer 1945 ; linze (*Vicia lens*) -. zomer 1953 ; Hongaarse wikke (*Viciapannonica* subsp. *striata*): zomer 1963 ; naakte lathyrus (*Lathyrus aphaca*): zomer 1963 ; bolderik (*Agrostemma githago*): zomer 1963 ; zomercentauree (*Centaurea solstitialis*): zomer 1970, zomer 1978 ook te Leuven ; groot akkerscherm (*Ammi majus*) •. zomer 1973 te Gent ; Perzische of armbloemige klaver (*Trifolium resupinatum*): zomer 1982 en zomer 1985.

Opvallend in de hierboven opgegeven lijsten is het groot aantal vlinderbloemigen (zaden zetmeelhoudend) en kruisbloemigen (zaden sterk oliehoudend ; id. voor vlas).

De kwestie van de adventieven uit vogelzaad kreeg een nieuwe impuls door het verschijnen in onze landschappen van de wilde sorgho *Sorghum halepense*. Deze forse grassoort met haar grote pollen, brede bladen met witte middennerf en rood aangelopen bloeipluimen (tot 2 m hoog) is van op afstand gemakkelijk te herkennen, als men ze eens goed waargenomen heeft. Wij zagen haar voor het eerst in Dilbeek in augustus 1982. Op dit ogenblik wees ROBBRECHT (1982) op haar uitbreiding in Gent en omgeving. Van de „onverwoestbaarheid" van de soort konden wij ons gemakkelijk overtuigen: door het bewerken van de tuin waarin zij voorkwam, en het scheuren waarschijnlijk van de ondergrondse delen, waren er in 1983 vier exemplaren. De strenge winter van 1984-85 heeft ze niet gedood, alleen verschenen de bovengrondse delen ongeveer een maand later dan de vorige jaren.

De oorsprong van de wilde sorgho te Dilbeek is gemakkelijk na te gaan: een buurman heeft in het voorjaar 1982 zijn tuin bemest met afval uit zijn vogelkooi. Deze „proef" loopt volkomen parallel met die, beschreven door SOTIAUX & al. (1981).

Ook andere grassoorten, oorspronkelijk thuishorend in warme en warmgematigde streken, kiemden en bloeiden in dezelfde tuin. Tussen augustus en oktober 1982 konden wij volgende éénjarige soorten identificeren :

Zeegroene naalbaar (*Setaria glauca*), kransnaalbaar (*Setaria verticillata*), groene naalbaar (*Setaria viridis*), trosgierst (*Setaria italica*), pluimgierst (*Panicum iniliaceum*).

Deze laatste soort kent sinds enkele jaren een sterke uitbreiding in het Vlaamse land (DE RIDDER, 1984). VERBEKE (1982) beklemtoont haar voorkomen in het Brusselse. Aangezien het in de laatste lijst om éénjarige soorten gaat, bleef het in Dilbeek bij de waarnemingen van 1982, en is de wilde sorgho de enige adventief, die zich blijvend kon vestigen en die nog steeds in uitbreiding is. ROBBRECHT (1983) geeft een overzicht van haar voorkomen in ons land. De meest westelijke vindplaats hierbij is de afslag Hertsberge-Oostkamp van de autosnelweg Brussel-Oostende. In de zomer 1984 zagen wij de soort aan de uitrit Brugge van dezelfde autosnelweg, maar D'HOSE & DE LANGHE (1984) vermelden haar voor de haven van Brugge in 1983. Zij geven ook verschillende groeiplaatsen aan in het Antwerpse, en vullen op die manier een relatief vacuüm van de verspreidingskaart op.

Waren het aanvankelijk autosnelwegen, die de geschikte ecologische niche leverden voor de wilde sorgho, in 1984 vonden wij twee groeiplaatsen in het NMBS-station te Ternat (Brabant). Hier ook geldt het kale plaatsen naast de spoorlijn, op terreintjes met een zeer open begroeiing van ruigtekruiden, op een ondergrond in hoofdzaak bestaande uit sintels. Van uitbreiding langs de spoorlijn in oostelijke of westelijke richting is totnogtoe geen sprake, wel handhaaft de plant zich ook in 1985.

Besluit

In landen waarvan de flora goed gekend is, gaat de aandacht de laatste jaren sterk naar adventiefplanten, zie o.m. JONGEPIER (1982) voor Zeeland en MEERTS (1985) voor de metroerven te Brussel. Vooral deze laatste beklemtoont het belang van zaadmengels voor kooivogels of pluimvee bij het verschijnen van neofieten. De proeven van HOVDA (1978) sluiten hierbij aan. Deze auteur ging na, door veldwaarnemingen en kweekproeven, welke soorten uit de flora van Oslo en omgeving, uit vogelzaad afkomstig kunnen zijn. Hij komt tot een reeks van 45 soorten, waarvan er verschillende overeenstemmen met die geciteerd door MEERTS en die ook door ons waargenomen werden. De wilde sorgho is er echter niet bij. Andere samenstelling van het zaadmengsel of klimatologische omstandigheden in Noorwegen, die het kiemen van het betreffende zaad onmogelijk maken? Verder onderzoek zal het leren.

Geraadpleegde literatuur

- DE LANGHE J. E., DELVOSALLE L., DUUVIGNEAUD J., LAMBINON J. & VANDEN BERGHEN C. (& medew.), 1983. — Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden (pterydofyten en spennatofyten). Meise, Patrim. Nation. Plantentuin België, 104 + 970 p., 1 kaart.
- DE RIDDER M., 1971. — La végétation des murs. I. Le pied des murs. *Natural, belg.* 52 : 453-469.
- DE RIDDER M., 1975. — Plantkunde in de stad : begroeiing van een braakgrond. *Belg, Nation. Ver. her. Botol.* 21 : 154-165.
- DE RIDDER M., 1984. - Planten verspreid met vogelzaad. *De Wielewaal* 50 : 366-369.
- D'HOSE R. & DE LANGHE, J.-E., 1984. - Nieuwe groeiplaatsen van zeldzame planten in België, XII. *Bull. Kon. Belg. Bot. Ver.* 117 : 351-358.
- HOVDA J. T., 1978. - Adventitious plants dispersed as bird-seeds. *Blyttia* 36 : 17-18.
- JONGEPIER J. W., 1982. — Het voorkomen van enkele niet-oorspronkelijk wilde grassoorten in Zeeland, *Gorteria* 11 : 79-86.
- MEERTS P., 1985. - La flore adventice d'un chantier du metro a Bruxelles. *Dumortiem* 32 : 1-11.
- ROBBRECHT E., 1982. — *Sorghum halepense* (L.) Pers. in uitbreiding in Gent en omgeving (Oost-Vlaanderen, België). *Dumortiem* 23 : 17-22.
- ROBBRECHT E., 1983. - Autosnelwegneofieten, een categorie van graanadventieven in opkomst? *Dumortiera* 26; 6-13.
- SOTIAUX A., ROEGIERS O. & DE ZUTTERE Ph., 1981. - Un mode curieux d'introduction de phanerogames adventices par les fumures. *Dumortiera* 19-20 : 26-28.
- SIKORA K. V., 1984. - Planten in het voetspoor van de mens. *Nat. & Techn.* 52 : 42-57.
- SVKORA K. V. & LEOPOLD R., 1984. - Verspreiding van wilde planten door de mens - verrijking of vervalsing? *Nat. & Techn.* 52: 210-219.
- VERBEKE W., 1982. - Nieuwe planten. *Stentor* 17 (4): 2-13.